

TÜRK KÜLTÜRÜNDE EĞLENCE ve BİRLİK UNSURU OLARAK DÜĞÜNLER

Oktay BERBER*

ÖZET

Türklerde aile en önemli kültür unsurlarından biri sayılmaktadır. Düğün merasimleri ise bir evladın kendi ailesini oluşturmasında ilk adımdır. Evlilik için yapılan düğünler dışında Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki süreç için sünnet törenleri de düğün şeklinde düzenlenmiştir. Bu nedenle sosyolojik açıdan son derece öneme haiz olan düğün, aynı zamanda eğlence kültürünün bir parçası olarak, insanların güzel zaman geçirdikleri şenlik alanlarına dönüşmektedir. Düğünlerde yemekler verilmekte, şarkılar söylenmekte ve çeşitli oyunlar düzenlenmektedir. Toplumun her sınıfından insanların katılımı söz konusu olan düğünler, bu yapısı ile Türk toplumunda kaynaştırıcı bir özelliğe de sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Düğün, Eğlence, Sosyal Hayat

AMUSEMENT AND UNITY AS FACTOR OF WEDDINGS IN TURKISH CULTURE

ABSTRACT

Family in Turkish society is considered to be one of the most essential cultural factor. Wedding ceremony is the initial step to establish the family for its own child. Thus the wedding that is extremely essential in terms of sociological changes into the festival range during which people are pleased being as a part of amusement culture at the same time. Foods are offered, songs are singing and various games are played at the weddings. By this structure the weddings to which people are belonging all kind of status of the society are participated and has the capability of unifying in Turkish society also.

Key Words: Turks, Wedding, Amusement, Social Life

* Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, F4 Blok Tarih Bölümü, Oda No:113, Meşelik Yerleşkesi, 26480, Eskişehir, TÜRKİYE, oktayberber@gmail.com, oberber@ogu.edu.tr

Giriş

Düğünlerdeki eğlence anlayışına geçmeden önce Türk sosyal hayatının en önemli unsurlarından biri olan aile yapısından söz etmek gerekmektedir. Çünkü adına düğün dediğimiz merasimler, aile denilen Türk toplumunun en önemli sosyal biriminin oluşumunda ilk adım niteliğinde değerlendirilebilir.

Eski Türk toplumunda aile kavramını “oğuş” kelimesi karşılamaktadır ve kan akrabalığına dayandırılmaktadır. Aynı zamanda toplumun çekirdeği olarak görülmektedir. Bu sebeple Türk toplumunda aile yapısına çok önem verilmiştir. Ailenin bu kadar önemli sayılması, coğrafi olarak çok geniş alanlara yayıldığını gördüğümüz Türklerin varlıklarını devam ettirebilmelerini sağlamıştır. Türklerin aileye verdiği önem akrabalık isimlerinin çok fazla olmasından da anlaşılabilir.⁷ Aile yapısı bozulmuş, sosyal yapının gerektirdiği özellikleri bırakmış olan Türk boyları ise, çeşitli kültürler içerisinde zamanla erimiş, tarihten beri var olan özelliklerini kaybetmişlerdir.

Düğün denildiğinde genel olarak evlilik için gerçekleştirilen törenler düşünülmektedir. Ancak evlilik dışında bir de sünnet için gerçekleştirilen törenler vardır. Sünnet kavramı, Türk sosyal hayatına İslamiyet’le birlikte girdiğine göre, Türk devletleri için sünnet düğünlerini de İslamiyet’in kabulünden sonraki dönem için düşünmek gerekmektedir.² Sünnet törenleri için edinebildiğimiz bilgiler ise, evlilik için gerçekleştirilen törenler gibi, yine hükümdar ya da devlet görevlilerinin çocukları için gerçekleştirilenlerden ibarettir. Çünkü Türk tarihinin en eski dönemlerinden yakın zamana kadar bakıldığında kaynakların neredeyse tamamı hükümdar ya da hükümdarın yakınları için yapılan düğünlerden bahsetmektedirler. Devlet yönetimi içerisinde yer almayan sıradan halkın gerçekleştirdiği düğün ya da benzeri eğlence faaliyetleri hakkında ne yazık ki fazla bir bilgiye sahip değiliz.³ Ancak yine kaynaklardan derlenen bilgilere göre, hükümdar ya da devlet görevlilerinin

¹ Saadettin Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 25

² Türkler İslam dinini benimsediklerinden itibaren sünnet olmaya başlamış olsalar da sünnet, Hz. İbrahim’den beri uygulanan bir pratiktir.

³ Halk düğünleri hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiş olması durumunun, özellikle eski Türk tarihi devirleri için, bozkır yaşamının bir etkisi sonucu gerçekleştiğini düşündürmektedir. Çünkü özellikle bu dönemde Türkler, konar-göçer yaşam sürmektedir ve yazılı kültür yok denecek kadar azdır. Bugün eski Türk devirleri hakkında en önemli kısmını Çin kaynaklarından edindiğimiz bilgiler dışında çok fazla yazılı kaynak bulamamaktayız. Yine bu döneme ait yazıtlar da ekseriyetle devlet görevlileri tarafından oluşturulduğu için verilen bilgiler ya kısıtlı ya da istenilen her konuda sonuca ulaştırabilecek nitelikte değillerdir. Geri kalan bilgilere ya arkeolojik kazılar, ya da seyahatnameler vesilesi ile ulaşılmaktadır. O dönemde Çin’in Türkler hakkında verdiği bilgiler ise, daha çok devlet bazında gerçekleştirilen ilişkiler sonucu olmuştur. Benzer şekilde seyahatnamelerin verdiği bilgiler de elçilerin kabul edilmişleri sonucu oluşturulmuş ve bu seyahatnamelerdeki bilgilerin büyük çoğunluğu da devlet erkani hakkında olmuştur.

gerçekleştirdiği düğünlere halk da davet edilmektedir. Bu nedenle düğünler ülkede yaşayan herkesin bir araya gelebileceği ortak bir eğlence alanı olarak da düşünülebilir.

Elde edilen kaynaklar ışığında düğünler hakkında önemli bir noktaya da rastlamaktayız. O da düğün kavramının kaynaklarda yer alış biçimidir. Türk tarihinin en eski dönemi de dahil olmak üzere büyük bir kısmında kaynaklarda düğün sözcüğü kullanılmamıştır. Bu kelimenin karşılığı olarak “toy” sözü geçmektedir. Yine düğün ve orada gerçekleştirilen merasim anlamında Orhun Yazıtlarında “törün” kelimesi kullanılmıştır. Buna göre Bilge Han Yazıtı’nda şu ifade geçmektedir:

“...Türgiş Kaganka kızımın ertenü ulug törün alı birtim. Türğiş Kagan kızım ertenü ulug törün oğluma alı birtim...”⁴ Burada törün kelimesi düğün merasimi anlamında kullanılmış ve yapılan törenin oldukça büyük olduğu söylenmiştir. Bilge Han Yazıtı’ndan anladığımız kadarıyla hakanın başka bir hükümdardan kızını alması ve kendi kızını onlara gelin vermesi oldukça büyük bir hadisedir. Gerçekleştirilen merasimin büyük olması kağanın idaresinin de büyüklüğünü vurgulamak için kullanılmıştır. Çünkü yazıtta devam eden ifadede “başlılara baş eğdirmek, dizlilere diz çöktürmek” ifadelerine ve oldukça geniş bir alana hakimiyetin yayıldığına dikkat çekilmiştir.⁵

Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla aile önemli bir görevi de yerine getirmiş olur. Ailenin oluşumundaki ilk adım olarak görülen düğün olgusu ise, eğlence kültürünün bir ögesi olmasının yanı sıra, aileye giden bir yolun başlangıcı olduğu için önemli görülmüş, bu yüzden bazı düğünlerde dini uygulamalar da görülmüştür. Dini uygulamaların yapıldığı bu tarz etkinlikler mevlidli düğün olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶ Bu sebeple düğünlere yalnız bir eğlence gözüyle bakılmamıştır.⁷

⁴ “... Türğiş Hakanına kızımı büyük merasimle gelin verdim. Türğiş Hakanı’nın kızını büyük merasimle oğluma alıverdim...”Bkz. **Bilge Kağan Yazıtı**, Kuzey Tarafı, 9-10. satır

⁵ “...Başlıgı yükündürtim, tizligig sökürtim. Üze Tengri asra yer yarlıkaduk için közin körmedük kulakin eşidmedük budunımın ilgerü kün togusıkına, bigerü kün ortasıka, kurıgaru kün batısıkına, yırgaru tün ortasıka kötürdim...” **Bilge Kağan Yazıtı**, Kuzey Tarafı, 11. satır

⁶ Dini, toplumsal, kültürel ve ahlaki pek çok yönü bulunan mevlid merasimleri Türk toplumunda önemli bir yer tutmaktadır. İslamiyet’in ilk yıllarından itibaren ortaya çıktığı görülen mevlid merasimleri Türk toplumunda da doğum, ölüm, sünnet, askerlik, şükür gibi çeşitli vesilelerle gerçekleştirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adem Efe, “Türk Toplumunda Mevlid Merasimlerinin Yeri ve Fonksiyonları (Isparta ve Çevresi Örneği)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XXIX (2009), s. 11, 15-20

⁷ Türk kültüründe eğlencenin yeri son derece önemlidir. Gerek Türk tarihinin eski devirleri, gerekse yakın dönemi ele alındığında bu dönemlere ait kaynaklardan eğlencenin toplum ve devlet için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Eğlence niteliği taşıyan pek çok faaliyet

Düğünlerde gerçekleştirilen faaliyetler eğlence unsuru olmasının yanı sıra askeri becerilerinin de ortaya koyulduğu oyunlara dönüşebilmektedir. Kuşkusuz bu durum ordu-millet⁸ olan Türklerin bu özelliğinden ileri gelmektedir. Bu bakımdan Türk askerinin ok atmadaki yeteneğine değinmek gereklidir. Çünkü at üzerinde hareket halindeyken ok atabilen Türkler, bu özellikleri sayesinde pek çok savaşta üstün hale gelebilmişlerdir. Bu sebeple ata binmenin önemli bir vasıf olarak kabul edildiği Türk kültüründe, düğünler söz konusu olunca da ata binmek suretiyle geniş bir alanda gerçekleştirilen yarışlar, yine düğün alanında gerçekleştirilen güreşler gelene de izlettirilerek eğlence haline dönüştürülmektedir.⁹ Ata binmek dışında diğer yeteneklerini de düğünlere yansıtan Türkler, bu vasıflarını bir seyirlik oyuna dönüştürmüşlerdir. Örneğin Memlükler hakkında bilgi veren **Buğyetül-Meram Gâyetül Garam** adlı eserde, Türk beylerinin düğünlerde bir direk dikip, başına bir kabak geçirmek suretiyle oluşturulan hedefe ok atıldığından söz edilmektedir.¹⁰

Görüleceği üzere bu şekilde icra edilen eğlenceler bir *yarışma* hüviyetinde gerçekleşmekteydi. Esasında yarışma Eski Türk toplumunun gündelik hayatı içerisindeki yaşam tarzında görülmektedir. Sosyal ve siyasal hayatta mevcut koşullarla mücadelenin doğal bir sonucu olan bu tarz gösteriler, temelde mücadele ve üstünlük duygusunun sosyal hayata yansımaya dayalı olarak daha sonraki Türk toplumlarında da görülmektedir.¹¹

Kaynaklarda evlilik amacı ile yapılan düğün törenlerinin oldukça renkli geçtiği kaydedilmektedir. Bu törenlerde yemekler verilmekte, halk da bu yemeklere katılmaktaydı. Bu durum ise, hem halkın gözünde yönetimin itibarını artırmakta, hem de devlet yönetimindeki herkesi bir araya getirerek aralarında kaynaşma sağlanmaktaydı. Ayrıca Türk töresinde hükümdar yönettiği halkın karnını doyumakla mükellef olduğundan düğünlerde bu görevini de ifa etmekteydi. Örneğin İbn Bibi'den öğrendiğimize göre, I. Keykavüs, Erzincan

vardır. Örneğin mevsim değişiklikleri, sünnet törenleri, hükümdarın ya da bir yakınının düğünü, elçi ziyaretleri için tertiplenen eğlenceler ya da törenler hep bu türden faaliyetler arasında yer almaktadır. Bu bilgiler Çin kaynakları, seyahatnameler gibi pek çok kaynak tarafından verilmektedir.

⁸ Türklerin en önemli özelliklerinden biri savaşçı olmalarıdır. Bu sebeple günlük işleriyle meşgul olan halk, savaş zamanında bir araya gelerek adeta seferberlik ilan ederek topyekün savaşırdı. Bozkır yaşamının bir sonucu olarak Türk milleti coğrafyanın verdiği bir zorunlulukla sahip oldukları çevik yapılarını savaş alanlarında gösterirlerdi. Bu bakımdan yalnız yetişkinler değil, çocuklar da eğitilirler, her koşula hazırlıklı hale getirilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gömeç, a.g.e., s. 74-75

⁹ Bahaeddin Ögel, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001, s. 269

¹⁰ Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 21, S. 2 (Aralık 2006), s. 83

¹¹ Krş. Salim Koca, "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/koca_ eski_bayram.pdf

Meliki olan Fahreddin Behramşah'ın kızıyla evlenmiş, bu düğün törenine ülkede yaşayan herkes davet edilmişti. Düğünde yemekler verilmiş, gelinin geldiği şehir baştan başa süslenmişti. Sultan'ın emri ile gerçekleşen tüm bu etkinliklerde düğüne katılan herkesin eğlenmesi sağlanmaktaydı.¹²

Timur devrine ait bir seyahatnameden öğrendiğimiz kadarıyla da Timur'un torunları için tertiplelediği törene tüm halk davet edilmişti. Bu tören için ziyafet tertiplenmiş, düğün günü Semerkant'ın bütün tacirleri, esnafı, kuyumcusu, aşçısı, kasabı, terzisi ve bütün sanatkârlarının davet edildiği duyurulmuş, düğünde bolca eğlenilmesi, yenilip, içilmesi emredilmişti. Düğün alanına gelecek esnafın ise kendi çadırlarını kurarak orada satış yapabilmeleri sağlanacaktı. Gerçekleştirilecek eğlencede çeşitli oyunlar da sergilenecekti. Esnaf kendi mesleğine ait malları sergilemekte, sanatkârlar da marifetlerini göstermek amacıyla tezgahlarda çalışmaktaydılar. Düğüne ait bir diğer husus ise, orada bulunanların Timur'un izninden önce alanı terk edememesi idi. Herhangi biri Timur'un izni dışında düğün alanını terk edecek olursa, o zaman büyük bir suç işlemiş sayılmaktaydı.¹³

Timurlu Devleti'nde bu şekilde eğlence hayatından bahseden figürlere rastlamak mümkündür. Çünkü bu dönemde Timurlu ülkesinde edebiyatta, bilimde, sanatta, mimaride olduğu gibi, musikide de devrin ileri gelen kişileri bulunmaktaydı. Timurlu devletinin bu özelliği, Timur tarafından başlatılan ve daha sonra Timurlu Rönesansı olarak adlandırılacak olan dönemin bir özelliğidir. Bu döneme ait olarak döneminin en büyük üstadları olarak kabul edilen, okuyuculuk ve çalgıcılıkta adları geçen Endicanlı Yusuf, musiki alanında üst düzey bilgiye sahip olan Meragalı Abdülkadir, Timurlu ülkesinde bulunmaktadırlar.¹⁴

Padişahların erkek çocuklarının sünnet düğünlerini, kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenme düğünleri vesilesiyle yapılan Sûr-ı Hümayûnları anlatan Sûrnâmelerden anladığımız kadarıyla sünnet törenleri, İslamiyet'in kabulü yılları hariç olmak üzere, Türk tarihinin sonraki dönemlerinde tam bir şenlik ve eğlence havası içerisinde gerçekleşmekteydi. Düğün gibi pek çok etkinliğin aktarıldığı bu sûrnâmelerin hepsinde az veya çok olmak üzere mutlaka

¹² Ayrıca bkz. Mehmet Ersan, s. 87

¹³ Seyahatnamede bir başka ilginç olaydan da söz edilmektedir. Buna göre düğün alanında Timur'un emri ile darağaçları kurulmuş, kendisine ihanet ya da kötülük edenlerin burada idam edileceği duyurulmuştu. Kesin olmamakla birlikte düğün alanında böyle bir uygulamanın yapılması, Timur'un otoritesinin bir göstergesi olmalıdır. Çünkü törende hem devlet erkani, hem halk, hem de yabancı ülkeden gelen elçiler ya da seyyahlar bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle uygulama, bir çeşit gözdağı ve otorite göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bkz. Ruy Gonzales De Clavijo, **Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s. 148-149

¹⁴ Devletşah'ın Tezkire'sinden aktaran İsmail Aka, **Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)**, TTK, Ankara 1994, s. 215

ziyafetlerden söz edilmektedir. Bu ziyafete davet edilenler, hangi gün kimlere ziyafet verileceği, yenilen ve içilen şeyler, yapılan ilmi sohbetler, dualar yer almakla birlikte, düzenlenen eğlencenin de ziyafetsiz olamayacağı vurgulanmaktaydı:¹⁵

*Ziyâfet hod mukarrer anda söz yok
Ziyâfetsiz düğün gördüğümüz yok*

*Ziyâfettür garaz çün kim düğünden
Yayılsın sahn başlandığı günden*

Osmanlı'da sünnet düğünleri herkesin katılacağı şekilde düzenlenmekteydi. Bu törenler ise, çoğu zaman birden fazla şehzade için gerçekleştirilmekteydi. Padişah, düğünün ilk günlerinde çocuklarını kentin dışında hazırlanan şenlik süslerini görmeye götürürdü. Düğün için çeşitli süsler de hazırlanmaktaydı. *Nahıl* adı verilen bu süsler, ağaç ya da büyük bir koni biçiminde olup, üzeri bol miktarda yapma çiçek ve meyvelerle süslenir, altın ve gümüş yaldızlarla kaplanırdı. Düğün alayından geçmek üzere, büyük arabaların üzerine şekerden yapılmış ağaçlar, köşkler ve şeker bahçesi denilen pek çok süs hazırlanmaktaydı.¹⁶

Sûrnâmelerde düğünlerde oynanan oyunlara da değinilmektedir. Bu oyunlar genel olarak çeşitli yeteneklerin gösterildiği oyunlar, sportif oyun ve gösteriler, musikiye bağlı oyun ve gösteriler olmak üzere birkaç çeşittir. *Canbaz* oyunları, canlarını tehlikeye atmayı göze alanlar tarafından oynanmakta ve ip canbazlığı hayli ilgi çekmekteydi ve iplerle gösteri yapan canbazlara *resenbazarîsmânâz* adı verilmekteydi. Parmaklarının ucunda tabak döndürmek suretiyle gösteri yapanlar *kâsebâz*, giydikleri cübbeler altından el çabukluğu ile bir nesne çıkaranlar *tâsbâz* adıyla sûrnâmelerde yer almaktadır. Ateşle ilgili gösteri yapan *âteşbâz*, bir çenber içerisinden kendisini yahut bir hayvanı geçirenler *çenberbâz*, insan dayanıklılığı aşan gösterileri yapanlara da *zorbâz* denilmekteydi. Ayrıca *gürzbâz*¹⁷, *şemşirbâz*¹⁸, *şişebâz*¹⁹, *paçlebâz*²⁰, *yılanbâz*, *hokkabâz*²¹, *bezyabâz*²²,

¹⁵ Âlî Sûrnâmesi'nden aktaran Mehmet Arslan, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 190

¹⁶ Suraiya Faroghi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, Tarih Vakfı Yay., 5. Basım, İstanbul 2005, s. 185-186

¹⁷ Çeşitli ağırlıklarla oynamak suretiyle gösteri yapan kişidir.

¹⁸ Kılıçlarla çeşitli gösteriler yapanlara verilen addır.

¹⁹ Başlarının üzerine koydukları şişelerle gösteri yapanlardır.

²⁰ Ayaklarına uzun ağaçlar bağlamak suretiyle hareket eden canbazlardır.

taklabâz, *kûzebâz*²³, *sûretbâz*²⁴, *curcunabâz*²⁵, *matrakbâz*²⁶ gibi isimlerle gösteriler yapanlar eğlencelerde bulunmaktaydı.²⁷

Düğünlerde söylenen şarkılar da oldukça önemli sayılmaktadır. Çünkü bu şarkılar yalnızca eğlence amacı taşımamaktadırlar. Örneğin Kırgız kültüründe yer alan ve bir düğün şarkısı olan “ağlama kız ağlama” adlı eser gelin olan kişiye görevlerini sıralamakta ve ileride bir anne olarak yetiştireceği çocuklara nasıl terbiye vereceğini anlatmaktadır. Bu tarz şarkılar gelin uğurlama ve gelin geçirme şarkıları olarak bilinmektedir. Gelinle ilgili şarkılar arasında sayılan “*car car*” ya da başka bir ifade ile “*yar yar*” adını taşıyan şarkı türleri de bulunmaktadır.²⁸ Yine Kırgız kültürü içerisinde koşuklar da farklı bir kullanım alanı bulmakta, buna göre “*koşuk*” gelin ağıtları için söylenen şiirli bir müzik türüne dönüşmektedir.²⁹

Hem erkek, hem de kız evinde gerçekleştirilen Kırgız düğünlerinde, damadın gelin evine gönderdiği büyük baş hayvanın kesilmesi ile başlayan tören, misafirlerin bu kesilen kurbanın etiyle yapılan yemeği yemeleri ardından eğlence ile devam ettirilmektedir. Eğlencede müzik ve şarkılar söylenmektedir. Kız evinde düzenlenen eğlenceler arasında *tokmok*, *selkincek*, *ak çölmok*, *kız*

²¹ Hokkalarla oynayan anlamında kullanılmaktadır. Bu kişi oyununda ters çevrilmiş üç hokka yani kap ve bir de top kullanılmaktadır.

²² Yumurtalarla oynayan kişiye verilen addır.

²³ Akrobatik gösterilerinde testiler kullanarak oynamaktadırlar.

²⁴ Hakkında ismi dışında bilgi bulunmayan bu kişi, çeşitli suretlerle maharetini sergileyen kişi olmalıdır.

²⁵ Bu kişi *curcuna* adı verilen bir oyun oynamaktadır.

²⁶ Düzenli bir biçimde gerçekleştirilen, dansa benzeyen bir çeşit eskrim oyunu olan *matrak* oyununu oynayan kişiye bu isim verilmektedir.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Arslan, a.g.e., s. 234-250

²⁸ *Car car* adını taşıyan bu şarkı düğünde yer alan bir oyun arkasından gerçekleştirilmektedir. Buna göre gelin yere oturtulduktan sonra o düğün için görevlendirilen *münadi* adındaki yaşlı ozan *komuz* adı verilen bir aletle müzik çalarak *kız özme* adlı bir şarkı söyler. Ancak şarkı damadın hoşuna gitmeyince, *münadi* ortamı yumuşatmak üzere *car car* adını taşıyan şarkıyı söyler. Şarkı bugünkü Türkçe ile şu şekildedir: “Hey yar hey! Yar hey yar yar! / Papağan kuş gibi siyah kaşlı yar hey! / Olgunlaşmayan genç yar hey! / Papağanın puhunu al da takın yar hey! / Şımartacak görücü önüne alın yar hey! / Çoşkun kalabalık hayranlıkla baksın yar hey!” Ayrıntılı bilgi için bkz. Saadettin Koç, “Kırgız Yazar Tölögön Kasımbek’in Romanlarında Halk Kültürünün Yansımaları”, www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/21-197-210.pdf Tatarlar arasında kız ağlatma sırasında söylenen şarkılar da *yar-yar* türküleri olarak adlandırılmaktadır. Bu kız ağlatma ritüeli içerisinde söylenen bu türkülerden biri şu şekildedir: “ Babacığımın evinde / Gümüşüm kaldı yar-yar; / Rızkım bitmeden gidiyorum, / Payım kaldı yar-yar. / Tarağın dişini kırarak / Neden tariyorsunuz yar-yar? / Bahtımı bulmuş bülbül diye / Neden kandırıyorsunuz yar-yar?” Bkz. Çulpan Zariyova Çetin, “Tatar Türklerinin Düğün Geleneği”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 2, S. 3, Eylül 2005, s. 101

²⁹ Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. 9, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991, s. 430, 437

kuumay adlı oyunlar yer almaktadır. *Tokmok* oyununda başörtüsü ıslatılıp, düğüm yapılmasının ardından damadın ve kızın arkadaşları arasında oyun başlatılırdı. Oyuna katılanlar daire şeklinde yere oturur, oyunu başlatan kişi şarkı söyleyerek oturan grubun arkasında dolanır ve başörtüsünden yapılan tokmağı birinin arkasına bırakmaktadır. Eğer kişi tokmağı fark etmezse o zaman tokmağı bırakan kişi onu tekrar alıp, arkasına bıraktığı kişiye vurması ile bu oyun gerçekleştirilmekteydi. *Selkincek* oyunu ise gelin ve damadın salıncağa çıkarak şarkı söylemesi ile oynanmaktadır. *Ak çölmok* da beyaz değnek veya kemik bulma; *kız kuumay* ise kız kovalamaca anlamına gelen oyunları ihtiva etmektedir. Ancak Kırgız kültüründe milli oyun olarak kabul gören bu eğlencelerin pek çoğu günümüz düğünlerinde görülmemektedir.³⁰

Düğün törenlerinde katılanlara yemek verilmesi de düzenlenen etkinliklerin en önemlilerinden biri olarak şenliklerin ana unsurları arasında yer almaktadır. Çünkü verilen yemek, özellikle aç insanların doyurulması açısından, birlik ve beraberlik için bir mesaj niteliğindedir. Türk tarihinin çeşitli dönemlerine bakıldığında, düğünlerin olmazsa olmazı niteliğinde görünen yemek verme adeti, hem devlet yöneticilerinin, hem de halkın gerçekleştirdiği kutlamalarda görülmektedir. Özellikle Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerinde düğün yemekleri hakkında kayıtların yer aldığı bilgiler bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Sultan'a ait evlilik ve sünnet törenlerindeki masraflar yer almakta ve bu harcamalar arasında yemek giderleri de bulunmaktaydı.³¹

Osmanlı Devleti'nde bu tarz organizasyonlar için oldukça fazla harcama yapıldığı da görülmektedir. Düğün ve şenliklerde dağıtılanlar arasında kitaplar, kumaşlar, giyecekler, mefruşat ürünleri, kürkler, saatler, silahlar, gündelik hayatta kullanılabilecek kap-kacak gibi eşyalar, kokular, at ve at takımları gibi çok çeşitli, kimi zaman da kıymetli hediyeler bulunmaktaydı.³²

Osmanlı döneminde padişahın isteğiyle düzenlenen ve yalnızca sarayın sınırları içerisinde kalmayıp, bütün başkentte, hatta büyük taşra kentlerinde kutlanan büyük şenlikler yapılmaktaydı. XVIII. Yüzyılın ortalarına kadar bu şenliklerin en büyükleri şehzadelerin sünnet törenlerinden oluşmaktaydı. Hanım sultanların düğünleri de yine önemli organizasyonlar arasında yer almaktaydı. Eski kayıtlara göre, komşu ya da rakip beyliklerden kız almak suretiyle gerçekleşen padişah düğünleri de en önemli törenlerden biri olarak

³⁰ Kürşad Gülbeyaz, "Milli Kırgız Düğünü", **Akademik Bakış**, S. 15, Ekim 2008, s. 4, 5, 11

³¹ Konu hakkında bazı arşiv belgeleri için bkz. **BOA**, C.SM. 47/2374 (H. 1270), Y.PRK.TŞF. 2/56 (H. 1306), HH.d. 5444, 15940, 17688, 24342, 26410, D.BŞM.d. 2007, D.BŞM.MTE.d 11075. Suraiya Faroqhi de düğünlerde yapılan harcamalara dikkat çekerek önemli bilgiler aktarmaktadır. Örneğin, XIX. Yüzyıl ortalarına kadar Osmanlıda şekerin pahalı ve az bulunan bir madde olması dolayısıyla, törenler için hazırlanan süslerde sadece görünümün söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Suraiya Faroqhi, a.g.e., s. 186-188

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Arslan, a.g.e., s. 158-175

gerçekleşmekteydi. Örneğin Fatih Sultan Mehmed'in Dulkadiroğullarından Sitti Hatun'la evlenmesi üzerine yapılan 1449 yılındaki düğün, üç aydan fazla sürdüğü kaydedilmektedir.³³

Clavijo'nun seyahatnamesinden öğrendiğimiz kadarıyla Timur, düğün ve benzeri için düzenlenen şöenlerde herkes eğlenirken, diğer yandan kendisine karşı gelenleri de cezalandırma yoluna gitmiş, bunun için darağaçları kurulmuştu.³⁴ Herkesin bulunduğu bir organizasyonda böyle bir olayın gerçekleştirilmesi, şüphesiz hükümdarın gücünün ve halk üzerindeki otoritesinin pekiştirilmesi amacını taşımaktaydı.

Timur ülkesindeki bu olaydan farklı olarak Osmanlı döneminde bazı düğün şenliklerinin askeri ve siyasi başarısızlıklar ya da doğal afetlerden hemen sonra gerçekleştirilmesi önemli bir vakadır. Osmanlı ülkesinde bu amaçlarla yapılan şenliklere benzer olarak eski Türk devletlerinde de toylar düzenlenmektedir.³⁵ Çünkü bu yolla devlet yönetiminin başarısızlığı veya doğal afetlerin verdiği acılar unutturulmaya çalışılmakta, halk arasında birlik ve beraberlik duygusu artırılmaya çalışılmaktaydı. Halkın ve yönetimin her kesiminden insanların katılımıyla gerçekleştirilen eğlenceler sayesinde tekrar halka ve saraya güven sağlanmış oluyordu. Ayrıca gündelik hayatın getirdiği yükten yorulan ya da sosyal hayatın verdiği bezginlikle her an patlayabilecek bir harekete sebep olacak halk, düzenlenen eğlenceler vesilesiyle rahatlatılmaktaydı. Şenliklerde düzenlenen oyun ve eğlenceler ise, halkı gündelik hayatın yükünden uzaklaştırması ve bir nevi dinamizm kazandırması açısından oldukça önemlidir. Oyun ve eğlenceler sayesinde rahatlayan insanlar, gündelik yaşamlarına daha sıkı sarılabilmekte ve bu da toplumsal bir rahatlamaya vesile olmaktadır.³⁶

Türk sosyal hayatı içerisinde önemli yer edinmiş görünen düğünler, günümüzde de şenlik havası biçiminde gerçekleştirilmektedir. Örneğin düğün törenlerinde yemek verme geleneği bugün Anadolu'nun hemen her yerinde görülen bir uygulamadır. Benzer biçimde, Türklerde devlet erkânı tarafından çeşitli vesilelerle düzenlenen etkinliklerin benzerleri, tarihte yaşanan önemli olayların yıldönümlerine istinaden düzenlenen resmi bayramlarla gerçekleştirilmektedir. Tarihte görülen eğlence ya da şenlik anlayışına bakıldığında da günümüzdeki anlayış ve uygulamalarla aralarında fazlaca bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte eğlence kavramı, değişen

³³ XVI. yüzyıldan itibaren bu şekilde padişahların kız alması söz konusu olmamıştı. Çünkü XVI. Yüzyıl Osmanlı'nın gücünün zirveye ulaştığı dönem olarak, artık devletin çevresinde kendisine denk bir güç söz konusu değildir. Bkz. Suraiya Faroqhi, a.g.e., s. 185

³⁴ Clavijo, a.g.e., s. 149-151

³⁵ Özkan İzgi, "Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda Geleneksel Festival ve Eğlenceler", **İ.Ü. Tarih Dergisi**, S. 31, İstanbul 1977, s. 36

³⁶ Mehmet Arslan, a.g.e., s. 117-118

yaşam koşulları ve çevrenin etkisiyle, çok daha farklı etkinlikleri ya da vesileleri bünyesinde barındırır hale gelmiştir.³⁷ Ayrıca yine zaman içerisinde değişen yaşam tarzına paralel olarak, düğünlerin yapıldığı mekanlar da değişmiştir. Eski dönemlerde açık alanlarda yapılan düğünler, günümüze yaklaştıkça kapalı mekanlarda yapılmaya başlanmıştır. Bugün Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görülen kır düğünleri ve şehirlerde merkezden uzak bölgelerde sokaklarda yapılan düğünler geleneğin devam ettirmeye çalışıldığı etkinlikler olarak görülebilir. Buna karşılık salon diye tabir edilen kapalı mekanlarda gerçekleştirilen düğün törenleri, geleneği devam ettirmekle birlikte, yerleşik yaşama geçmenin veya şehirleşmenin getirdiği değişen yaşam koşullarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Ancak düğün törenlerinin geçmişten günümüze değin değişmeyen ya da çok fazla işlevini yitirmeyen en önemli yanı, insanları bir araya getirmesi ve dolayısıyla paylaşımın yaşandığı bir mekan olmasıdır.

Sonuç

Türk kültüründe bir arada yaşama ve paylaşma isteğinin en önemli göstergelerinden birisi olarak düğünler görülmektedir. Şenlik havası içerisinde gerçekleşen düğünlere katılım da yine bu isteğin bir belirtisi olarak toplumda her sınıf insanın bir araya geldiği organizasyonlara dönüşmekteydi. Düzenlenen eğlenceler, gündelik hayatın gerektirdiği yaşam tarzının yansıtıldığı çeşitli oyunlarla süslenmekteydi. Bahar mevsiminin başlangıcının kutlanması gibi pek çok önemli olaylarda yılın önemli zamanları bir araya gelen Türkler, tıpkı bu toplantılarda olduğu gibi, düğünlerde de kendi aralarındaki ilişkileri kuvvetlendirme imkanına sahip olabilmekteydiler. Bu tarz etkinliklerin büyük katkısıyla Türkler, birlik ve beraberlik duygularını pekiştirme olanağı bulmaktaydılar. Sosyal yapısı bozulan Türk topluluklarının zamanla başka kavim veya milletler içerisinde benliklerini kaybederek asimile oldukları düşünüldüğünde, düğünler gibi etkinliklerin Türk toplumunda ne anlam ifade ettiği daha rahat anlaşılmaktadır.

³⁷ Cumhuriyet dönemindeki eğlence kavramı ve gerçekleştirilen etkinlikler bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. Nebi Özdemir, **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 43-81

Kaynakça

- AKA, İ., **Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)**, TTK, Ankara 1994
- ARSLAN, M., **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)**, C.SM. 47/2374 (H. 1270); D.BŞM.d. 2007, D.BŞM.MTE.d 11075; HH.d. 5444, 15940, 17688, 24342, 26410; Y.PRK.TŞF. 2/56 (H. 1306)
- ÇETİN, Ç. Z., “Tatar Türklerinin Düğün Geleneği”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, c. 2, S. 3, Eylül 2005
- DE CLAVİJO, R. G., **Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s. 93-119
- EFE, A., “Türk Toplumunda Mevlid Merasimlerinin Yeri ve Fonksiyonları (Isparta ve Çevresi Örneği)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XXIX (2009)
- ERSAN, M., “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 21, S. 2, Aralık 2006, s. 77-91
- FAROGHI, S., **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, Tarih Vakfı Yay., 5. Basım, İstanbul 2005
- GÖMEÇ, S., **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- GÜLBEBEYAZ, K., “Milli Kırgız Düğünü”, **Akademik Bakış**, S. 15, Ekim 2008, s. 1-11
- İZGİ, Ö., “Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda Geleneksel Festival ve Eğlenceler”, **İ.Ü. Tarih Dergisi**, S. 31, İstanbul 1977, s. 29-36
- KOCA, S., “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/koca_eski_bayram.pdf (Erişim Tarihi: 17.12.2009)
- KOÇ, S., “Kırgız Yazar Tölögön Kasımbek'in Romanlarında Halk Kültürünün Yansımaları”, www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/21-197-210.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2009)
- ORKUN, H. N., **Eski Türk Yazıtları I**, TDK Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1994
- ÖGEL, B., **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C. 9, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991
- _____, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001
- ÖZDEMİR, N., **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005